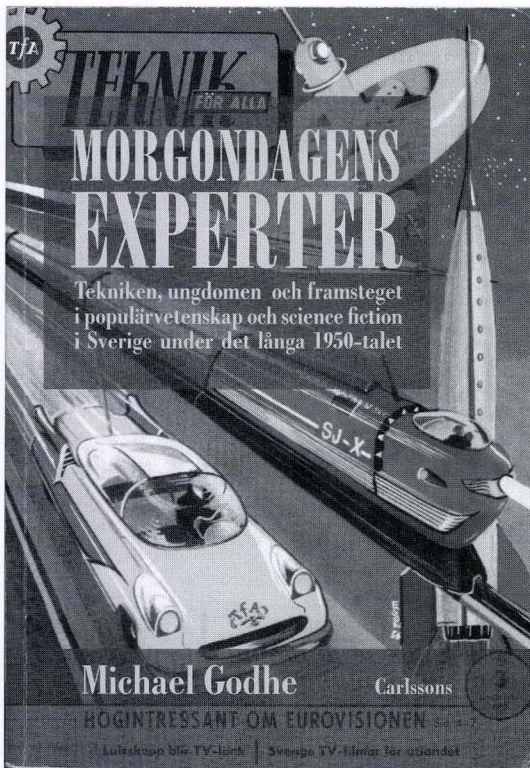

TULEVAISUUDEN TOIVOT

Jaakko Suominen

Michael Godhe: Morgondagens Experter. Tekniken, ungdomen och framsteget i populärvetenskap och science fiction i Sverige under det långa 1950-talet. Linköping Studies in Arts and Science 271. Carlsson Bokförlag, Stockholm.

Ruotsissa tehdään paljon mielenkiintoista kulttuuri- ja aatehistoriallista tutkimusta, joka kohdistuu tieteeseen ja teknologiaan. Hyvänä esimerkkinä tällaisesta tutkimuksesta toimii Michael Godhen Linköpingin yliopistoon tekemä väitöskirja Morgondagens Experter. Godhe on tutkinut, miten tiedettä, tekniikkaa, hyvinvointia ja tulevaisuutta

on käsitelty ruotsalaisessa populaaritieteellisessä keskustelussa sekä tieteiskirjallisuudessa niin kutsutun pitkän 50-luvun aikana. 'Pitkällä 50-luvulla' hän viittaa toisen maailmansodan jälkeiseen ensimmäiseen kylmän sodan kauteen, jopa suoranaiseen kylmä sodan hysteriaan, joka päättyi vuoden 1964 tienoilla ydinpelon ja neuvostohysterian lientyessä Yhdysvalloissa. Käsitteen 'pitkä 50-luku' ottivat käyttöön anglosaksiset kulttuuri- ja aatehistorioitsijat 1980-luvulla.

Godhe keskittyy tutkimuksessaan erityisesti käsityksiin tulevaisuudesta ja nuorten roolista tulevaisuuden tekijöinä. Hän toteaa, että nimenomaan nuoret (pojat) nostettiin tärkeäksi ryhmäksi tieteellisen ja teknisen tulevaisuuden kannalta. Populaaritieteen tarkoituksena oli usein nimenomaan tuon ryhmän sivistäminen ja kasvattaminen huomista varten. Pitkä 50-luku onkin yleisemminkin nähty keskeisenä nuorisokulttuurin kehittymisen kannalta.

Vaikka populaaritiede oli kaukana prätäkäjengien ja rock-faniien maailmasta, myös populaaritieteelliseen kuvastoon kuuluivat omat vaaransa. Varsinkin joidenkin tiedemiesten mielestä tieteisfiktio, kirjallisuus ja elokuvat saattoivat tuottaa vääränlaista käsitystä tieteen ja tekniikan olemuksesta. Vääränlaisia eivät olleet pelkästään faktatiedot (siis niiden puute), vaan laajemmin ne aihepiirit ja se into, jolla sekä tieteen ja tekniikan hyviä että huonoja puolia käsiteltiin. Tiede ja tekniikka olivat vakavia asioita, joita ei sopinut epärealistisilla kuvitelmillä pilata.

Science fiction -lehtien tekijät joutuivat vastaamaan kerta toisensa jälkeen arvosteluun ja suoranaiseen tieteisfiktioon kohdistuneeseen moraalipaniikkiin. Keinona oli muun muassa arvostettujen tiedemiesten tekemien tiede-esseiden julkaiseminen kau-

nokirjallisen aineiston ohella. Kirjoittajat pyrkivät niin ikään olemassa olevan tutkimuksen faktatietojen kunnioittamiseen ja käyttämiseen. Julkaisijat totesivat lisäksi, että sinänsä tärkeän viihdyttävyyden lisäksi tieteiskirjallisuudella oli oma tehtävänsä yhteiskunnan kehityksen käsittelijänä. Tällaista käsittelyä voitiin kutsua sosiaaliseksi tieteiskirjallisuudeksi.

Godhe viittaa automaatioon, avaruustekniikkaan ja atomivoimaan pitkän 50-luvun keskeisinä teknologioina. Hän käsittelee työssään erityisesti avaruuden ja atomivoiman kysymyksiä. Automaatio jää takalalle. Populaaritieteen ja fiktion rooli suhteessa teknologiaan oli kesyttävä. Godhe toteaa, että tieteiskirjallisuuden avulla teknologia standardoitiin ja tehtiin tutuksi. Populaaritieteellinen keskustelu taas totutti lukijat maailman nopeaan muutokseen ja riskiyhteiskuntaan. Atomivoima normalisoitui ja sen uhkien kanssa opittiin elämään.

RAKENTEELLINEN JÄYKKYYS

Tutkimuksen rakenne on selkeä, mutta samalla hiukan jäykkä. Ensimmäinen osa käsittelee kahta keskeistä ruotsalaista populaaritieteellistä julkaisua *Teknikens värld* ja *Teknik för Alla*, kumpaakin omassa luvussaan. Toinen osa, *Unelma avaruudesta*, käsittelee populaaritieteellistä tietokirjallisuutta ja oppikirjoja. Kolmannessa osassa Godhe keskittyy tieteisfiktion tulevaisuusvisioihin tieteiskirjallisuuden ja kahden science fiction -lehden, *Häpn!*-julkaisun ja *Galaxyn* kautta. Jälkimmäistä julkaistiin hänen mukaansa useassa maassa, Suomessakin, mutta en ole pystynyt varmistamaan tietoa.

Godhen mukaan populaaritieteellisistä lehdistä *Teknikens Värld* oli 1950-luvun lo-

pulle voimakkaan opetuksellinen, ja lehti painotti faustista yhteiskunta- ja teknologia-käsitystä. Teknologiset riskit olisivat hallittavissa uuden teknologian avulla. Faustin lisäksi toinen usein populaarijulkisuudessa mainittu kirjallinen esimerkki oli Frankensteinin hirviö.

Teknik för Alla pyrki sekin stimuloimaan nuorisoa teknisesti aktiiviseksi ryhmäksi. Taustalla oli ajatus, että ruotsalainen yhteiskunta tarvitsisi kehittyäkseen enemmän insinöörejä ja tiedemiehiä – nimenomaan miehiä, sillä kummatkin lehdet oli selkeästi suunnattu pojille ja miehille. Lehdillä oli selkeä kaksoisrooli. Ne pyrkivät uuden asiantuntijasukupolven kasvattamisen ohella tekemään tiedettä ja tekniikkaa tunnetuksi suuren yleisön keskuudessa. Lehdet rohkaisivat kirjoitusten lisäksi lukijakuntaansa teknisten harrastusten, esimerkiksi pienoismallien rakentelun pariin. Kummassakin lehdessä opetuksellinen painotus väheni 1960-luvun alkuun tultaessa.

Avaruutta koskeva populaarikirjallisuus lisääntyi voimakkaasti Ruotsissa 1950-luvun kuluessa. Osa julkaistuista teoksista oli ruotsalaisten tekemiä, osa oli amerikkalaisiakin. Joukkoon mahtui myös neuvostoliittolaista alkuperää olleiden teosten käännöksiä. Analyysin kohteena Godhella on ollut noin 130 kirjaa, ja aineisto muuttuu sisällöllisesti heterogeenisemmäksi aikakauden jälkipuoliskolla suunnilleen Sputnikin laukaisun jälkeen 1957. Samalla on ollut nähtävissä avaruuden tuotteistamisen lisääntyminen. Suurvaltojen kilpailu näkyi populaaritieteellisessä kirjallisuudessaakin. Kysymys oli uuden rajaseudun, avaruuden, valvonnasta ja haltuunotosta jomman kumman poliittisen ideologian kautta, joko avoimen nationalistisena tai näennäisen kosmopoliittisena hankkeena. Jälleen kerran tavoitteena oli nuorten kasvattaminen. Tiedemiehiksi

kasvavat nuoret tulisivat ratkaisemaan tulevan avaruusajan suuret tekniset ongelmat sekä fyysisiä että psyykkisiä rajojaan koetellen.

Tieteiskirjallisuutta Godhe analysoi erityisesti nuorten kasvu- ja kehityskertomuksina. Analyysin kohteena on ollut noin 75 teosta, mutta Godhe keskittyy pitkälti muutaman teoksen lähilukuun. Tämä tutkimuksen osa on pitkälti samansisältöinen kuin Godhen *Tulevaisuus nyt* -teoksessa (Helsinki 2002) Suomessa julkaistu artikkeli Science-fiction -kertomus kehitysromaanina: Erilaiset tulevaisuuskuvat 1950-luvun science fictionissa ja populaaritieteessä.

Michael Godhen mukaan tieteiskirjallisuudelle ja lehdille oli tyypillistä kaksikasvoisuus. Teknologian palvonta ja viihteellinen into elivät rinta rinnan teknologia-kriittisyyden ja pessimististen visioiden, dystopia-tarinoiden kanssa. Tutkimusta leimaa ylipäätään tieteen ja teknologian Janusluonteen, ambivalentin kaksijakoisuuden jatkuva korostus. Kaksijakoinen suhtautuminen liittyy pitkän 50-luvun pitempään modernin kulttuurin kehitykseen. 50-luvulla vain esimerkiksi avaruus korvasi aihealueena 1930-luvun lentämiseen liittyvät tarinat. Käsittelytavoissa oli kuitenkin yhtäläisyyksiä. Yhtymäkohtia Godhe löytää niin ikään avaruuteen sijoitettujen kehityskertomusten ja aikaisempien merenkulun piirin kasvutarinoiden välillä. Tieteiskirjallisuus ja populaaritiede hyödynsivätkin vanhempia kulttuurisia käsitteitä, kokemuksia ja tulkintoja työstäen niitä uusiin muotoihin.

Vaikka tutkimuksen selkeä rakenne helpottaa osa-alueiden hahmottamista, se vaikeuttaa eri aihepiirien ja tyylilajien keskinäisten suhteiden vertailua. Godhe tuo turhan harvakseltaan esille niitä kytköksiä, joita populaaritieteellä oli esimerkiksi tieteisfiktion ilmaisumuotoihin. Hän tuo toki

esiin, miten populaaritieteellisessä kirjallisuudessa kirjoittajat silloisen nykyhetken tilanteen kuvaamisen lisäksi käsittelivät tieteisfiktiomaisen lennokkaasti tulevaisuuden avaruusmatkailua sekä elämää avaruudessa. Pedagogisten tavoitteiden lisäksi kirjoittajat pyrkivät viihdyttävyyteen kauan ennen 1990-luvun *edutainment*-käsitteen keksimistä.

Samaten käsittelystä jää uupumaan tarkempi selvitys tieteisfiktion ja populaaritieteellisen aineiston lukijakunnasta. Tämä ulottuvuus voisi toki olla oman tutkimuksensa aihe, jolloin kävisi paremmin ilmi, miten lukijat reagoivat esitysmuotoihin lukijapalautteen kautta tai kuinka laajalevikkisiä julkaisut oikein olivat tai ketkä populaaritiedettä kuluttivat. Samaten tutkimuksen fokuksen ulkopuolelle jäävät ruotsalaisten tieteen tekijöiden laajempi toiminta ja toiminnan motiivit suhteessa tieteen ja tekniikan popularisointiin.

Mutta kuten todettua, tutkimus tuottaa selkeän kuvan ruotsalaisesta 50-luvun tieteellis-teknisestä populaarista aatehistoriasta. Se käy hyvänä vertailuna myös suomalaisille tutkimuksille, joita toivon mukaan samasta aihepiiristä on odotettavissa nykyistä lukuisampana joukkona. On myös selkeästi havaittavissa hyöty, jonka Godhe on saanut aikaisemmasta ja samaan aikaan käynnissä olevasta ruotsalaisesta tutkimuksesta. Hän perustaa esityksen vankalle aatehistoriallisen kentän tutkimukselle, mutta mediakulttuurin tutkimuksen perinteen ja menetelmien laajempi tuntemus olisi saattanut viedä sekä sisällöllistä analyysiä että lukija-analyysiä pidemmälle. Samaten sukupuoleen ja erilaisiin valta-asetelmiin kytkeytyviä tutkimusteemoja olisi voinut valottaa paljon enemmän.